

**Az igék jelentésének generalizálása és konkretizálása
a fordításban**

Jelige: kiscsillag

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Ekvivalencia.....	3
2.1. Fogalommeghatározás, fő irányzatok, elméletek	3
2.2. Néhány elméleti megközelítés	4
2.2.1. Catford – forrásnyelvi megközelítés.....	4
2.2.2. Toury – célnyelvi megközelítés.....	5
2.2.3. Nida – célnyelvi megközelítés	6
2.3. Forrásnyelvi vagy célnyelvi megközelítés?	7
2.4. Mit tegyünk, ha nincsen célnyelvi megfelelő?.....	7
3. Átváltási műveletek	11
3.1. Az átváltási műveletek fajtái	11
3.2. Fordítási elvek	12
3.2.1. Forrásnyelvi szöveghez való hűség elve.....	13
3.2.2. Célnyelvi norma követésének elve	13
3.2.3. Fordítási norma követésének elve	13
4. Lexikai átváltási műveletek	14
4.1. Konkretizálás (jelentések szűkítése).....	14
4.1.1. Konkretizálás a szinonimák segítségével.....	15
4.1.2. Konkretizálás a szinonimák segítségével.....	19
4.1.3. A konkretizálás típusai az igék vonatkozásában.....	19
4.2. Generalizálás (jelentések bővítése)	19
4.2.1. Generalizálás a szinonimák vonatkozásában	20
4.2.2. Generalizálás az igekötők vonatkozásában.....	21

4.2.3. A generalizálás típusai igék esetében.....	21
4.3. Nyereség – veszteség – kompenzálás	21
5. Az igék konkretizálása és generalizálása.....	22
5.1. Az idéző igék.....	22
5.1.1. Mondást jelentő igék változatosan	23
5.1.2. A beszéd jellegére is utaló, mondást jelentő igék.....	24
5.1.3. Lélekiállapotot, érzelmet kifejező igék	25
5.1.4. A kísérőmozdulatot kifejező igék	26
5.1.5. Hely-és testhelyzetváltozást kifejező igék	27
5.2. A létige	27
5.3. A cselekvés kezdetét folytatását, befejezését kifejező igék	28
6. Összegzés.....	29
Bibliográfia	31
Szépirodalmi források	32

1 Bevezetés

Bár a fordítás mibenléte az ókortól kezdve foglalkoztatja a kutatókat, sokan vallják, hogy a fordítás lehetetlen. Akik ezt a pesszimista álláspontot képviselik, állításukat azzal indokolják, hogy a nyelvek lexikai és grammatikai rendszerei között jelentős eltérések vannak. Ezen kívül a fordítást a kultúrák közötti különbségek is megnehezítik. (Simigné 2003:136-137.) Mivel a fordítás az információ közvetítésének nélkülözhetetlen eszköze, keresni kell azokat a megoldásokat, amelyek segítségével a különböző nyelveket beszélő közösségek között a kommunikációs akadályok áthidalhatók. Egyetemi tanulmányaim során ismerkedtem meg az *Átváltási műveletek a fordításban* című tantárggyal, amelynek keretein belül azt tanuljuk, milyen fordítástechnikai eljárásokkal, azaz átváltási műveletekkel lehet a forrásnyelvi jelentést a célnyelvi olvasó számára hozzáférhetővé tenni.

Jelen dolgozatban a lexikai átváltási műveletek két típusával, a lexikai jelentés generalizálásával és konkretizálásával foglalkozom, azon belül is az igék angolról magyarra, illetve magyarról angolra történő fordítását mutatom be. Célom annak megfigyelése, hogy **milyen nyereségekhez juthat az olvasó, ha a fordító az eredeti lexikai jelentést konkretizálja, illetve milyen veszteségeket jelenthet a generalizálás.** Feltételezzem, ha a fordító egyes, az eredetiben szereplő lexikai kódegységek helyett általánosabb jelentésű kódegységeket, szavakat használ, a fordítás veszteséges lesz. Ha azonban az eredetiben szereplő szavaknak konkrétabb jelentésű szavakat feleltet meg, akkor nyereség keletkezik. A dolgozat célja az is, hogy **a fordítói döntésekre magyarázatot adjon.**

Az igék generalizálásának és konkretizálásának a vizsgálatához azonban nem lehet anélkül hozzáfogni, hogy ne érintenék olyan fogalmakat, mint például a **szó szerinti fordítás, az ekvivalencia vagy a fordítói norma.** Mindeközben azt áll szándékomban igazolni, hogy milyen nagy szükség van az ilyen típusú átváltási műveletekre, valamint a célnyelvi norma követése miként valósul meg az általam forrásként felhasznált irodalmi művekben.

Az eddigiek alkotják dolgozatom elméleti részét. A gyakorlati részben példákon keresztül igyekszem az elméleti részben foglaltakat illusztrálni, valamint igazolni. A szükséges példákat két angol és két magyar nyelven íródott regényből és hiteles, nyomtatásban megjelent fordításukból gyűjtöttem ki. Az elemezni kívánt irodalmi munkák kiválasztásánál ügyeltem arra, hogy mindegyik mű más szerzőtől származzon, és a fordításokat se ugyanaz a személy készítse el. Továbbá, stílusukat tekintve se legyenek hasonlóak. Egyaránt megvizsgálom az angol forrásnyelvi szövegek magyar célnyelvi fordítását és a magyar forrásnyelvi szövegek angol célnyelvi fordítását.

Az igék generalizálását és konkretizálását elsősorban az **idéző igék és a létige** fordítása kapcsán vizsgálom meg, amelyek az angol és a magyar nyelv sajátosságait nagyon jól tükrözik, valamint a **metainformációs igék** fordításainál megvizsgálom **a szemantikai centrumot és perifériát**. Az ilyen jellegű példák gyűjtésével arra kívánok rámutatni, hogy a két nyelv sajátosságai szükségessé teszik a szó szerinti fordítás elvetését, és az azonos értelem átvitelére való törekvést.

2 Ekvivalencia

Dolgozatom az ekvivalencia fogalma köré épül fel, ezért több megközelítését is ismertetem az elméleti bevezetőben. A fordítás egyik alapkategóriájának számít. Ezen munka szempontjából azért lényeges, mert az átváltási műveletek jogosultságát az által szeretném igazolni, hogy azok használata nem veszélyezteti a forrás- és a célnyelvi szövegrészlet egyenértékűségét, sőt mi több, éppen hogy segíti annak megvalósulását.

2.1 Fogalommeghatározás, fő irányzatok, elméletek

Az ekvivalencia a fordítások egyik kritériuma. Ha a fordítás nem ekvivalense az eredetinek, akkor nem fordításról, hanem például adaptációról beszélünk. **Simigné Fenyő Sarolta** *Az egyirányú ekvivalencia szerepe a kulturális közvetítésben* című tanulmányában **az ekvivalenciát a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg közti egyenértékűségben látja, amely valamilyen kritériumrendszer alapján jön létre.** A fordítástudomány az ekvivalencia fogalmát a matematikából vette át, viszont az arra jellemző pontosság, teljes egyenlőség nem jellemzi. Nem is érhető el, mivel a nyelvek különböző lexikai és grammatikai rendszerei nem teszik lehetővé a teljes megfelelést (Simigné 2010: 81.). Mégis fontos kategóriája a fordítástudománynak és „*az eredetivel való egyenértékűséget, értelmi és tartalmi azonosságot jelent*”. (Simigné 2010: 81.)

Az ekvivalencia mást jelent az olvasónak, a fordítónak és a fordításkutatónak. Az olvasó feltételezi – valójában meg sem kérdőjelezi –, a fordító próbálja megteremteni, a fordításkutató pedig vizsgálja, elméleteket gyárt róla (Klaudy 1997: 89.). Dolgozatom szempontjából a fordító és a kutató szempontja releváns.

Az ekvivalenciával kapcsolatban **három fő irányzatot** tartanak számon. Egyes megközelítések a **fordítás feltételének tartják** – a fordítás „*a forrásnyelvi szöveg helyettesítése ekvivalens célnyelvi szöveggel*” (Klaudy 1997: 90.) –, viszont ebből az következik, hogy az ekvivalencia további kutatása értelmetlen, mert egy fordítás vagy ekvivalens vagy nem. Más megközelítések szerint „**az ekvivalencia sohasem lehet teljes**” (Klaudy 1997: 90.). Csak bizonyos szempontok, például forma vagy tartalom alapján mondható el egy szövegről, hogy ekvivalense a forrásnyelvi szövegnek. Ebben az esetben viszont már van értelme az ekvivalenciát vizsgálni. Az utóbbi megközelítést tovább lehet bontani normatív, vagyis előíró és deskriptív, más néven leíró irányzatra. A kettő között a nézőpont az eltérő. Míg a **normatív irányzat** arra vonatkozik, hogy milyennek kell lennie a fordításnak, mit kell megőrizni, milyen elveket kell figyelembe venni a fordítás során, addig a **deskriptív irányzat** elemzések alapján mutatja be, hogy a fordítók milyen

eljárásokat alkalmaztak. Végül a harmadik fő irányzat szerint **nincsen általános, minden szövegtípusra érvényes ekvivalencia.**(Klaudy 1997: 90-91.)

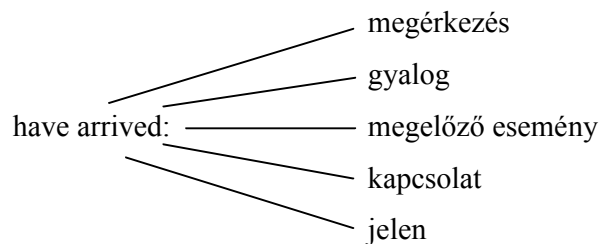
2.2 Néhány elméleti megközelítés

2.2.1 Catford – forrásnyelvi megközelítés

Catford a következőt fogalmazta meg: *„A totális fordítás célja szerint ezért nem olyan célnyelvi ekvivalenseket kell kiválasztani, amelyeknek a forrásnyelvi egységeivel „azonos a jelentésük”, hanem olyanokat, amelyek között a lehető legnagyobb az átfedés a szituációs skála tekintetében.* (Catford 1965: 178.) Ez a megállapítás utal arra az akadályra, hogy a szavak, kifejezések jelentését nem tudjuk lefordítani, mivel nem egyeznek meg a forrás- és a célnyelv *„formális és kontextuális viszonyai”*(Catford 1965: 172.). Catford J. R. Firth elméletére építve úgy véli, nem lehetséges a forrás- és a célnyelv között a jelentésátvitel, mivel **a jelentés nyelvi sajátosság.** (Catford 1965: 165.)A következő példán keresztül érzékelteti, mire is gondol pontosan. Egy lány, aki éppen megjelent valahol, a következőt mondja: *„I have arrived.”*. Ennek az egy, rövid mondatnak számos releváns jegye van, amit kifejez, de ezek közül többet rejtve. Az angol mondat részei nem árulják el, hogy lányról van szó, mikor és hová érkezett meg, milyen hangulatban van vagy éppen milyen szituációba csöppent, és még számos egyéb rejtett információ is elképzelhető. A fordítás során azonban csak töredékét tudjuk ezeknek érzékeltetni, beépíteni valahogy a célnyelvi megfelelőbe. Azon túl, hogy már ez is meglehetősen bonyolult feladat, a célnyelvi megfelelő kiválasztása, megalkotása során rá kell ébrednünk, hogy az a forrásnyelvi szövegrésznek más jegyeit tartalmazza, mivel **a formális és kontextuális viszonyai eltérőek**, és így már nem is tekinthetünk úgy a célnyelvi megfelelőre, mintha ugyanazt jelentené. (Catford 1965: 167.)

Az alábbi illusztrációt készítette el Catford ehhez a mondathoz. Az eredeti az orosz mondat egységeit is ábrázolja, viszont számomra csak az angol felbontás releváns. Azt ábrázolja rajta, hogy a mondat egyes részei milyen információt hordoznak. (Catford 1965: 169.)

I ————— beszélő

Az „I have arrived” mondat információs felbontása

Az alany, a beszélő egyértelmű, egyes szám első személyű, ő mondja a mondatot. Az ige, ami Present Perfect igeidőben van, Catford szerint a fenti öt információt hordozza. Először is, hogy valaki megérkezett, majd hogy a cselekvést gyalog hajtotta végre. Az igeidőnek köszönhetően pedig információt hordoz arról, hogy a jelenben történik, ami kapcsolatban van valami korábbi szituációval. A célnyelvre történő fordítás során nem valószínű, hogy a fordító meg tudja őrizni ezeket és a célnyelvi megfelelő tartalmazni fogja mind az összes információt. (Catford 1965: 168.)

2.2.2 *Toury – célnyelvi megközelítés*

Catford az ekvivalenciáról való elképzelésében a forrásnyelvi szöveghez viszonyít. Ami végül is érthető, hiszen a forrásnyelvi szöveg a kiindulópont, az alapján készül el a fordítás. 1980-ban azonban **Gideon Toury** egy új megközelítésre hívta fel a figyelmet, a célnyelvet vette viszonyítási alapul az ekvivalencia vizsgálatánál. Abból indult ki, hogy a célnyelvben kell a szövegnek funkcionálnia, ezért a fordításnak **„a célnyelvi műfaji-stilisztikai normáknak kell megfelelnie”** (Klaudy 1997: 103.). Ezt követően egy új rendszert dolgozott ki, amely komplexebben közelíti meg a fordítást és amellyel elveti a forrásnyelv-központú ekvivalencia-fogalmat. Három fő kritériumot fogalmaz meg. Az első az *adekvátság*, amelynek értelmében a fordítás a forrásnyelvi szövegnek felel meg. A második, hogy a fordítás lexikai, grammatikai és stilisztikai szempontból megfeleljen a célnyelv követelményeinek (*megfelelés*). A harmadik, hogy a fordító a célnyelvi olvasó igényeit is figyelembe vegye (*elfogadhatóság*). Toury tulajdonképpen ezzel a **célnyelvi norma elvét** fogalmazta meg. (Klaudy 1997: 103.)

Ebben a hármas viszonyban felsorolt kritériumok azonban akár ellent is mondhatnak egymásnak. Előfordulhat olyan forrásnyelvi szövegrészlet, ahol választania kell a fordítónak, hogy az adekvátság feltételének vagy a célnyelvi olvasónak felel meg. Toury nem úgy fogalmazza meg ezeket az elveket, hogy mindháromnak érvényesülnie kell, ez nem is lehetséges, hiszen az

adekvátság esetében csak a kötelező műveleteket végzi el a fordító, ami viszont nem felel meg a célnyelvi norma elvének. Inkább a fordító támpontjait igyekszik kibővíteni. Úgy véli, nem lehet csak a forrásnyelvi szövegnek megfelelni, új szempontokat kell behozni a fordítástudományba, mégpedig a célnyelv irányába.

2.2.3 *Nida – célnyelvi megközelítés*

Toury-hoz hasonlóan **Nida** sem a forrásnyelv oldaláról közelíti meg az ekvivalencia kérdését. Ő **a forrás- és a célnyelvi befogadók reakciójának azonosságát tartja fontosnak.** Meglehetősen nehéz megvizsgálni, mennyire is valósul ez meg, de a fordító törekvésének irányt szab. A cél, hogy a célnyelvi olvasó a forrásnyelvi befogadó élményéhez hasonló élményben részesüljön. Az ekvivalenciának két típusát különbözteti meg, a **formális és a dinamikus ekvivalenciát.** A formális ekvivalencia esetében a fordító a forrásnyelvhez viszonyít és annak tartalmát, formáját minél pontosabban igyekszik visszaadni. Ennek jegyében azonosat azonosan fordít – például igét igével –, nem módosítja a mondatok határait és a szóhasználatot. Bár Nida a célnyelvi norma követését tartja fontosnak, és így a dinamikus ekvivalenciát, nem veti el a formális ekvivalenciát sem, ugyanis bizonyos szövegek – filozófiai tartalmú, vagy vallási és nyelvészeti vonatkozású szövegek – esetében éppen arra van szükség, hogy minél pontosabb legyen a fordítás. Egyéb esetekben, különösen az irodalmi munkák fordítása során, azonban a dinamikus ekvivalencia elvét tartja követendőnek. (Klaudy 1997: 93.)

A megvalósult dinamikus ekvivalencia a célnyelvi norma érvényesülését is jelenti. A kulcsszó a „**természetes hatás**”, a fordítónak erre kell törekednie, ezt kell elérnie. Nida három olyan pontot fogalmaz meg, ami ehhez szükséges. Elsőként is fontos, hogy figyelembe vegyünk **a célnyelvet és a célnyelvi kultúrát.** Majd a **szöveg kontextusát** emeli ki, ami alatt azt érti, hogy a szöveg stílusára ügyeljünk. Egy jogi szövegre megvannak az arra érvényes stilisztikai szabályok, éppen ezért tisztában kell lenni a célnyelv ilyen jellegű szabályaival. Hasonlóan nyelvspecifikus stilisztikai szabályok érvényesek az idéző igék fordítására is. Amíg az indoeurópai nyelvek esetében a mondást jelentő igék nagyon szűk repertoárral jelennek meg – angolban ez gyakran a „*said*” –, addig a magyarra az igék változatos használata jellemző. A harmadik szempont maga a célnyelvi olvasó. A fordítónak tisztában kell lennie a **célnyelvi befogadók ismereteivel**, hogy mit és milyen mértékben képesek befogadni, megérteni. Ha ezt nem veszi számításba a fordító, nem tudja elérni az azonos hatást, ami a fordítás célja. (Klaudy 1997: 93-95.)

2.3 Forrásnyelvi vagy célnyelvi megközelítés?

Számos elmélet született, amely az ekvivalenciát tárgyalja, ha mindet nem is sorolom fel, látható, milyen nagy eltérések figyelhetők meg közöttük. Olykor teljesen ellent is mondanak egymásnak. Az általam ismertett elméletek elsősorban a megközelítés módjában és irányában tértek el. De ellentmondás figyelhető meg abban is, hogy értelmet, tartalmat vagy formát kell megőrizni. Az azonban közös bennük, hogy azt, ami alapján ekvivalensnek tartanak egy szöveget, azt át kell ültetni a célnyelvbe. A normatív jelleg a közös bennük, előíró elméletek. Arra vonatkoznak, hogy milyennek kell lennie a fordításnak, milyen elveknek kell megfelelnie. (Klaudy 1997: 97.)

A fordítás során azonban ügyelni kell arra, hogy a forrásnyelvi szöveg, szövegrészlet és a célnyelvi szöveg, szövegrészlet egyenértékű legyen. Ennek eléréséhez az átváltási műveletek ismerete nagy mértékben segíti a fordítót. Így amikor a fordító az átváltási műveletet, például jelentésszűkést, jelentésbővítést, kompenzálást alkalmaz, akkor azt az ekvivalencia megvalósulása érdekében teszi. Legyen szó forrásnyelvi vagy célnyelvi megközelítésről, mindkét esetben használják ezeket. A különbség annyiban nyilvánulhat meg, hogy a forrásnyelv-központú fordítások esetében csak a kötelező átváltási műveleteket hajtják végre, a fakultatív átváltási műveletek esetében a fordító döntésein múlik, de valószínűleg kisebb számban találunk példát az ilyen jellegű műveletekre.

2.4 Mit tegyünk, ha nincsen célnyelvi megfelelő?

Gondot jelenthet, különösen a forrásnyelv-centrikus fordítás esetében, ha a forrásnyelvi szövegben olyan lexikai kódegységet kell fordítani, aminek a célnyelvben nincsen megfelelője az **eltérő formális és kontextuális viszonyok** miatt. Catford ennek illusztrálására a *Language* című folyóiratban olvasható cikket ismerteti, amelyben a navaho nyelvben meglévő színek fordítási problémáit tárgyalják. Ebben a nyelvben a színeket csupán három külön kategóriával jelölik. Az elsőt (Iicii) a vörös jelölésére használják, a másodikat (Iico) a narancs és a sárga, a harmadikat (dootl'iž) pedig a zöld, kék és bíbor színek megfelelőjeként. Mindezt az alábbi táblázat is szemlélteti. (Catford 1965: 173, 179.)

Forma:	V	N	S	Z	K	B	Angol
Tartalom:	x	y z					A spektrum
Forma:	Iicii	Iico	dootl'iz				Navaho

A navaho és az angol nyelv színeinek átfedése

Tegyük fel, a navaho forrásnyelvű szövegből azt a színt kell angolra lefordítani, amelyet Catford a táblázatban látható spektrumon „x”-szel jelölt. Ebben az esetben ez nem jelent problémát, mivel a vörös szín a megfelelője. Viszont amint az „y”-nal vagy „z”-vel jelölt színeket kell angolra fordítani, már nem olyan egyszerű a helyzet, mivel a navaho nyelv ugyanazon szóval fejezik ki a zöld és a kék színeket. Felsorolhatnánk a többi variációt is, de a probléma érzékeltetésére ez is elegendő. A probléma fennáll az angolról navaho nyelvre történő fordítás során is, de ebben az esetben azért valamelyest könnyebb a helyzet, mivel tudjuk, melyik színre is kell gondolnunk. Catford tanulmányában egy nagyon érdekes megoldást olvashatunk az ilyen jellegű akadályok leküzdésére. A színek mellett egy hasonlattal teszi érthetővé, melyik színről is van szó. Például „*dootl'iz, mint a fa*”. Ebből érthetővé válik, hogy a zöld színről van szó. (Catford 1965: 173.)

Ez természetesen meglehetősen szélsőséges eset, de előfordulhat más formában is, például az ún. reáliák esetében. Dolgozatom szempontjából a következő módon lehet ezt az elméleti háttérrel hasznosítani. Az esetek többségében a forrásnyelvi szövegrészletet nem tudjuk maximálisan lefordítani a célnyelvre – a célnyelvi megközelítés esetében ez nem is cél. Ennek okaként a korábban már ismertetett formális és kontextuális eltéréseket tekinthetjük. Viszont meg kell próbálnunk a lehető legjobb fordítást elkészíteni, az általunk követett fordítási elvek alapján. Ha a forrásnyelvi megközelítést követjük, akkor ennek kritériuma, hogy a forrásnyelvi szövegrészlet tartalmi készletéből minél többet tartalmazzon a célnyelvi megfelelő. Mint már idéztem Catford tanulmányából, a cél ebben az esetben „*a lehető legnagyobb átfedés a szituációs skála tekintetében*” (Catford 1965: 178.). Ez valósul meg az alábbi példák esetében is.

„... de hirtelen **megkívánta** a feleségét, a szép asszonyt” (Móricz 8)

„... but suddenly he **wanted** his wife, his mistress” (Adams 18)

„Az öregúr **előszedte** a legszebb történeteit.” (Móricz 73)

„He **told** the most marvelous stories.” (Adams 61)

A „*wanted*” és a „*told*” fordítási ekvivalensnek tekinthető a „*megkívánta*” és az „*előszedte*”

forrásnyelvi egységekkel, mivel mindkettő a valóság ugyanazon szeletére utal, az ebben a környezetben érvényes tartalmat adják vissza, még ha nem is tökéletes megfelelői egymásnak. **„Kizárólag az azonos tartalmi jegyekhez való viszony az, ami jogossá teszi ekvivalensként való használatukat, mert jelentéseik láthatóan eltérnek az angol egységek jelentéseitől.”** (Catford 1965: 180.). A második példa esetében kifejezetten igaz ez az állítás. A magyar forrásnyelvi szövegben olvasható „*előszedte*” ige önállóan mást jelentene. Ha a fordító nem vizsgálja meg a szövegrész, a mondat tartalmi jegyeit, félre is fordíthatta volna, például egy szó szerinti fordításban. Azonban miután értelmezte a mondatot, helyesen a „*told*” igét választotta célnyelvi megfelelőként. A két ige alapvetően nem tekinthető egymás megfelelőjének, azonban a mondathoz, annak tartalmi jegyeihez való viszonyuk ekvivalenssé teszi a fordító által használt célnyelvi megfelelőt, a „*told*” igét.

Ha megvizsgáljuk a magyar igék angol célnyelvi megfelelőit, láthatjuk, hogy általánosabb igéket választott a fordító. Így lett a „*megkívánta*” igéből „*wanted*”, és az „*előszedte*” igéből „*told*”. **Generalizálásnak** nevezzük, amikor a forrásnyelvi igének az értelmét a fordító egy tágabb jelentésű igével adja vissza. Ez különösen a magyarról angolra történő fordítás során jellemző. Az alábbi példák esetében is a generalizálás műveletét figyelhetjük meg.

„A homályos folyosón vaskalitkában papagáj *gubbasztott*.” (Kosztolányi 73)

„In the dim corridor a parrot *sat* perched in an iron cage.” (Molnár 72)

„*sose fordult* eddig *hozzám* még levéllel sem” (Móricz 73)

„He's never even *asked* for anything by letter.” (Adams 61)

Az első példánál a „*gubbasztott*” igét a „*sat*” célnyelvi megfelelővel fordította Molnár, ami végül is többnyire ugyanazt jelenti. Feltételezhetjük, hogy a papagáj ülő helyzetben gubbaszt. Ekvivalensnek tekinthető a célnyelvi megfelelő, nem történt félrefordítás, a fordító csupán átváltási műveletet, mégpedig jelentésbővítést (generalizálást) hajtott végre. Azonban annak ellenére, hogy a „*sat*” ekvivalense a „*gubbasztott*” igének, **veszteséges a fordítás**. Az árnyaltabb magyar igének egy általánosabb igével történő fordítása következtében elvesz a plusz jelentés. Olykor viszont kénytelen a fordító ilyen műveleteket végrehajtani abból kifolyólag, hogy a két nyelv lexikai és grammatikai rendszere nem egyezik meg. Míg a magyarban ki tudjuk fejezni, hogy a madár gubbaszt, addig az angolban erre nincsen tökéletes megfelelő, hacsaknem módhatározó betoldásával valamennyire közelíteni tudjuk a forrásnyelvi jelentéshez. Mindenesetre a tartalmi jegyek nagy részét sikerült a fordítónak a célnyelvi megfelelőben is kifejeznie, így fordítási ekvivalensének tekinthetjük. Mindez ugyanígy érvényes a második példára is. A fordító tudja, hogy a „*valakihez*

fordulni” valójában a „*kérés*” -t jelenti. Az angol fordításban így ezzel az általánosabb ige jelenik meg. Itt is generalizálás történt és szintén némi veszteséggel.

Amikor azt a megállapítást tettem, hogy a célnyelvi igék fordítási ekvivalensei a forrásnyelvi szövegrészlet igéinek, akkor a forrásnyelvi szöveghez viszonyítva tettem – fontos megjegyezni, hogy csak az igéket vizsgálom az ekvivalencia szempontjából. Ha a célnyelvi megközelítést alkalmazom, akkor is ugyanezt a következtetést teszem, sőt, még inkább. Az átváltási műveleteket a jellemző fordítási irányoknak megfelelően alkalmazták, vagyis a magyarra fordításnál konkretizálást, az angolra fordításnál generalizálást figyelhetünk meg. Ezeket a fordító pedig éppen a célnyelvi norma követésének elve szerint tette. Mindezt a későbbi példák kapcsán jobban lehet majd látni.

3 Átváltási műveletek

Az átváltási műveletek fogalma rendkívül komplex, ezért Klaudy Kinga megközelítését felhasználva magyarázom meg. A fordító a fordítás során, még a legegyszerűbbek esetében is, bonyolult műveleteket hajt végre. Az egyszerűbb behelyettesítésektől kezdve összetett kifejezések fordításáig, s mindeközben szórendet módosít, egyes elemeket kihagy, másokat beilleszt, valamint sokszor több megfelelő közül kell a legjobbat kiválasztania. Átváltási műveleteknek tehát az olyan fordítói műveleteket nevezzük, amelyek segítségével a forrásnyelvi szöveget át tudjuk ültetni a célnyelvbe. (Klaudy II. 1997: 17.) Az átváltási műveleteket ennél pontosabban akként lehet megvizsgálni, hogy a fordítás folyamatában milyen helyet foglal el. Klaudy Kinga az átváltási műveletekre úgy tekint, mint amelyek egyszerre magukban foglalják a két nyelv közti **kódolást**, **dekódolást** és azon felül a **transzkódolását** is. Ez azt jelenti, hogy a fordító nem csak annyit tesz, hogy elemzi (kódolja) a forrásnyelvi szövegrészletet, majd azt a célnyelvi szövegrészletben felépíti (dekódolja), hanem a két nyelv között **megfeleléseket** is megállapít. Azáltal, hogy ezt teszi, átváltásokat tud végrehajtani. (Klaudy II. 1997: 18.)

3.1 Az átváltási műveletek fajtái

Különbséget tehetünk kötelező és fakultatív átváltási műveletek között. **Kötelező átváltási műveletet** „a fordítók a két nyelv lexikai és grammatikai rendszerének eltérései miatt végeznek... elvégzésük nélkül értelmetlen vagy grammatikailag helytelen célnyelvi mondatot kapunk”. (Klaudy II. 1997: 24.) Minden más átváltási műveletet, amelyet ezen túl végez a fordító, **fakultatív átváltási műveletnek** nevezünk. Problémás azonban a kötelező és a fakultatív műveletek közötti határvonal meghúzása. Mert bár a forrásnyelv és a célnyelv lexikai és grammatikai rendszereinek eltérése indokolja azt, a fogalommeghatározás nem tér ki arra, hogy az átváltás meddig kötelező. A grammatikai átváltási műveletek között nagyobb valószínűséggel találhatunk kötelező átváltási műveleteket, hiszen az eltérő grammatikai rendszer miatt olykor elkerülhetetlen az ilyen jellegű átváltás, de azon túlmenően minden szubjektív, egyéni döntés eredménye. A fordítás, mint eredmény nagy mértékben függ a fordítótól, annak kompetenciájától, de éppen annyira függ az általa meghozott választásoktól is. Döntés eredménye lehet az is, hogy meddig tekinti kötelezőnek egy adott fordító az átváltást. (Klaudy II. 1997: 24.) Úgy vélem, a célnyelv-centrikus megközelítéssel készült fordítás inkább gazdagabb a fakultatív átváltásokban. A célnyelvi norma a gördülékenyebb, célnyelvi olvasó-barát eredményt kívánja meg, amit könnyebb megteremteni az átváltási műveletek gyakoribb alkalmazásával, hiszen a transzkódolás során megfeleléseket épít be

a célnyelvi szövegbe.

Az átváltási műveleteknek két típusát különböztetjük meg az átváltás hatóköre alapján, a **lexikai és a grammatikai átváltási műveleteket**. A lexikai átváltási műveletek esetében a fordítónak olyan célnyelvi megfelelőt kell keresnie a forrásnyelvi egységre, szövegrészletre vonatkozóan, amiről úgy gondolja, hogy „*az általa ismert célnyelvi szabályok alapján a célnyelvi beszélők remélhetőleg ugyanarra a valóságszeletre fognak vonatkoztatni*” (Klaudy-Simigné 2000: 28-29.). A cél, hogy a forrásnyelvi egység értelme kerüljön lefordításra, az ami az adott szöveggörnyezetben valósul meg. Mivel nem mindig van meg készen a szükséges célnyelvi megfelelő, vagy éppen több is van, a fordítónak ezt a problémát meg kell oldania. A legegyszerűbb eset, amikor állandó megfelelésről beszélünk, s a fordítónak csupán be kell helyettesítenie a célnyelvi megfelelőt. Ez földrajzi nevek, intézményekre jellemző. Dolgozatom szempontjából azonban a másik két típus a releváns. A következő eset, amikor több lehetséges megfelelő közül ki kell választani a legideálisabbat, majd a harmadik, amikor nincsen célnyelvi megfelelő, ezért a fordítónak kell azt megalkotnia. Ezek azért érdekesek, mert dolgozatomban a lexikai átváltási műveleteken belül a konkretizálással és a generalizálással foglalkozom és ezeknél – különösen a konkretizálásnál – gyakran előfordul, hogy a fordító látszólag nagy szabadsággal választja ki a célnyelvi megfelelőt, vagy akár megalkotja azt. Grammatikai átváltási műveleteket a nyelvek eltérő grammatikai rendszere miatt végzünk.

Hogy vajon a forrásnyelvi vagy a célnyelvi megközelítés szempontjából jellemzőbb az átváltási műveletek alkalmazása, arra a dolgozatom nem ad választ, de úgy gondolom, a célnyelvi megközelítésre a jellemzőbb. Úgy vélem, az átváltási műveletnek az a célja, hogy a célnyelvi norma érvényesülésében segítse a fordítót, eszközöket jelent számára, hogy egy olyan fordítás készüljön el, ami a célnyelvi befogadó számára természetes hatású.

3.2 Fordítási elvek

A fordítás során a fordítót különféle elvek segítik. Ezek normatív elvek. Kijelölnek egy irányt arra vonatkozóan például, hogy mikor ekvivalens egy fordítás, mit kell megőrizni a fordítás során, vagy éppen mihez viszonyítson a fordító, a forrás- vagy a célnyelvhez. Ezek az elvek gyakran ellentmondanak egymásnak, de nem szükségszerűen. Az utóbbi igaz például az idéző igék fordítására. A fordítási norma jegyében az angolról magyarra fordítás során az idéző igét általában konkretizálják a fordítók és ezzel a célnyelvi norma követésének elve is érvényesül. A két elv egy irányba mutat. Persze nem mindig alakul így. A fordító döntése – amely nagy mértékben függhet a szöveg típusától vagy a tendenciától –, hogy melyik elvet követi, vagy éppen hány elvet

követ. Klaudy Kinga szerint az alábbi elvek érvényesülése, erőssége szinte éppen ebben a sorrendben jellemző, a fordítási tapasztalat ezt látszik mutatni. (Klaudy II. 1997: 32-33.)

3.2.1 *Forrásnyelvi szöveghez való hűség elve*

Ez az elv a forrásnyelvi szövegrészlet minél pontosabb fordítását tartja fontosnak. Ahogy Catford fogalmazott, minél több tartalmi jegyet tartalmazzon a célnyelvi megfelelő a forrásnyelvi egységből. Az ekvivalenciát is a forrásnyelvi szöveghez viszonyítva állapítja meg az a fordításkutató, aki ezt az elvet követi.

3.2.2 *Célnyelvi norma követésének elve*

Az előbbi elvvel ellentétes irányt képvisel a Toury kapcsán már említett célnyelvi norma. Ez az elv azt várja el a fordítótól, hogy a fordítás során a célnyelvi szabályokat vegye figyelembe, valamint a célnyelvi olvasót. Így például az angolról magyarra fordítás során konkretizálja az igéket – akár gyakrabban is, mint szükséges –, mert a magyar olvasó változatos ige- és szinonimahasználatot szokott meg. Ha a magyar fordításra ez nem jellemző, a célnyelvi olvasó esetleg monotonnak, unalmasnak fogja azt találni, s negatív képet alkot a szerzőről.

3.2.3 *Fordítási norma követésének elve*

A fordítási normát fordítási tradíciónak is nevezik, ugyanis a fordítás hagyománya alakította ki az erre jellemző látásmódot. Például az idéző igék konkretizálását az angolról magyarra fordítás során a fordítási norma indokolja, mutat rá Klaudy Kinga abban, a már idézett kutatásában, melyben az oroszról – az angolhoz hasonlóan indoeurópai nyelvről – magyarra történő fordításokban az idéző igék konkretizálását vizsgálta meg.

4 Lexikai átváltási műveletek

Dolgozatomban csak a lexikai átváltási műveletekkel foglalkozom, azon belül pedig csak a konkretizálással és generalizálással, az igék vonatkozásában. De a teljesség igénye miatt, az alábbi műveletek tartoznak még a lexikai átváltási műveletekhez: jelentések összevonása, felbontása, kihagyása, betoldása, áthelyezése, felcserélése, az antonim fordítás, a teljes átalakítás és a kompenzálás.

4.1 Konkretizálás (jelentések szűkítése)

„A lexikai konkretizálás a fordításban azt jelenti, hogy az eredetiben szereplő egyik vagy másik általános jelentésű igének, (főnévnek vagy melléknévnek) a fordítók egy sokkal részletesebb, specifikusabb lexikai egységet feleltetnek meg.” (Simigné 2006: 59.) A legegyszerűbben egy példán keresztül lehet ezt elmagyarázni.

„... she **went back** to the table for it”

(Carroll 20)

„**Visszatípett** érte az asztalkához.”

(Kosztolányi – Szobotka 21)

Az angol forrásnyelvi szöveg igéjének, „*went back*” a magyar célnyelvi megfelelője a „*visszatípett*”. A konkretizálás jelentésszűkítést jelent, vagyis az általános jelentésű igét a fordító leszűkíti, konkrétabbá teszi. Ebben az esetben az általános jelentésű ige a „*visszamenni*” és ez meg is található mind a két igében. A magyar megfelelő azonban ezen a jelentésén túl még azt is kifejezi, hogy kis léptekkel ment vissza a szereplő. A konkretizálásnak köszönhetően a magyar megfelelő többletjelentéssel bír, ami nyereséges fordításnak tekinthető.

Kérdés persze, hogy mi jogosítja fel a fordítót az ilyen jellegű műveletek elvégzésére. Félrefordításnak kell-e tekintenünk? A „*went back*” igének ekvivalense a „*visszatípett*”? Igaz, a fordító szubjektív megítélése, döntései is kihatnak a fordítás eredményére, de döntéseit feltehetőleg a szöveggörnyezet, a célnyelvi norma, a fordítói norma figyelembevételével hozta meg. Ebből a kis részletből nem tudhatjuk, hogy milyen habitusú szereplő ment vissza az asztalkához, feltehetőleg ez az ige inkább illett a személyiségéhez. Ekvivalensnek tartom a konkretizált megfelelőt, hiszen a valóság ugyanazon szeletére utal, az ige jelentését nem változtatta meg, csupán konkretizálta azt. Ha a forrásnyelv oldaláról vizsgáljuk az ekvivalenciát, akkor is ekvivalensnek tekinthető, ugyanis Catford elméletére utalva, a tartalmi jegyek nagyrészt azonosak.

4.1.1 Konkretizálás a szinonimák segítségével

Az összegyűjtött példák Catford alábbi megállapítását is alátámasztják: „*Bármilyen terjedelmű a szöveg, majdnem bizonyos, hogy valamelyik forrásnyelvi egység többször is előfordul, és minden egyes esetekben lesz egy adott célnyelvi ekvivalense. ... Előfordulhat, hogy a kérdéses forrásnyelvi egységnek mindig ugyanaz a célnyelvi ekvivalense.*” azonban a „*Hosszabb szövegben a gyakran előforduló forrásnyelvi egységeknek egynél rendszerint több célnyelvi ekvivalensük van.*”. (Catford 1965: 161-162)

„I **felt** horribly **guilty** about the present situation.” (Meyer 22)

„Borzasztó **bűntudat kínoz** a kialakult helyzet miatt.” (Rakovszky 32)

„Newton didn't bother to give me the glum stare that used to make me **feel** a little **guilty**.” (Meyer 11)

„Mostanában már Mike Newton sem vette a fáradságot, hogy komor pillantásokat vessen rám, amitől engem mindig **elfogott** egy kicsit **a bűntudat**.” (Rakovszky 19)

A forrásnyelvi szövegből vett részleteknél, mindkét esetben a „*to feel guilty*” kifejezést használja a szerző. Catford állítására utalva, a „*to feel guilty*” forrásnyelvi egységnek ebben az esetben két célnyelvi ekvivalense is van a „*bűntudat kínoz*” és az „*elfog a bűntudat*” kifejezések. Ekvivalensnek tekinthető mindkét megoldás, ugyanis mindkét esetben a bűntudatot fejezi ki a fordítás. Természetesen nem a szótári alaknak az ekvivalensei ezek, hanem az idézett példákban megjelenő, adott időhöz és személyhez igazított kifejezéseknek. Mint idéztem Catford megállapítását, egy forrásnyelvi egységnek több ekvivalens megfelelője is lehet, különösen a hosszabb szövegekben. A különбözőség oka a magyar nyelv gazdagságával magyarázható. Az itt látható célnyelvi megfelelők a valóság ugyanazon szeletére utalnak, de mégis árnyalatnyi eltérés figyelhető meg. Az első példa esetében egy ideje fennálló folyamatról van szó, míg a második esetében ennek a lelkiállapotnak a kezdetét érzékelteti a fordító. A következő kifejezések esetében is hasonlóan alakult a fordítás.

„Edward **rolled his eyes**.” (Meyer 10)

„Edward **égnek emelte a tekintetét**.” (Rakovszky 18)

„I took the little package, **rolling my eyes** at Edward while I stuck my finger under the edge of the paper and jerked it under the tape.” (Meyer 25)

„Elvettem Alice-től a kis csomagot, és **szűrös pillantást vetettem** Edwardra, miközben bedugtam az ujjam a csomagolópapír alá, és megmozgattam, hogy feltépjem a ragasztószalagot.” (Rakovszky 36)

A forrásnyelvi egység ezeknél a példáknál a „*to roll somebody's eyes*”, amiknek szintén eltérő ekvivalens megfelelői vannak. Ezeknél a példáknál – „*égnek emeli a tekintetét*” és „*szűrös pillantást vet*” – már nagyobb értelmi eltérés figyelhető meg a célnyelvi megfelelők között, ami a fordító szubjektív döntésének az eredménye. A fordító a fordítási folyamat alatt az adott szöveggörnyezethez igazította a célnyelvi megfelelőket és annak megfelelően konkrétabb megfogalmazást használt. Ezzel nem módosította a kifejezés jelentését, csupán a célnyelvi normát és a domesztikáló fordítás elvét követve lexikai átváltási műveletet hajtott végre, így továbbra is ekvivalensnek tekinthető mindkét célnyelvi megfelelő.

Hasonló példák sorát találtam még ezeken kívül. Többek között olyanokat is, amik a kifejezéseknél kisebb egységek. Az alábbi példáknál a „*to look down*” igék célnyelvi megfelelőit láthatjuk.

„First, she tried to **look down** and make out what she was coming to” (Carroll 10)

„Először is **lefelé kukkantgatott**, hogy lássa, hová fog esni.”

(Kosztolányi – Szobotka 11)

„... while I blushed and **looked down**.”

(Meyer 22)

„... én pedig elvörösödve **lesütöttem a szemem**.”

(Rakovszky 33)

Ebben az esetben még nagyobb az értelmi eltérés a célnyelvi megfelelők között, de ugyanaz történt, mint az előző esetben. A „*lefelé kukkantgatott*” továbbra is azt jelenti, hogy lefelé nézett, de a konkretizálás következtében egy plusz információt is kapott az olvasó, hogy a szereplő nem csupán lenézett, hanem feltehetőleg méregette is a távolságot, bátorságot gyűjtött. Érheti vád a fordítót, hogy a forrásnyelvi szövegrészt nem tartotta meg az eredeti formájában, hozzátett ahhoz, de ez már a fordítói döntések témaköréhez tartozik. Mindenesetre indokolhatja az ekvivalenciára való törekvése. Például a „*lesütöttem a szemem*” kifejezés esetében úgy vélem, találóbbr ezt alkalmaznia az egyszerűbb „*lenéztem*” célnyelvi megfelelő helyett, mert ezzel is utal arra, hogy egy visszahúzódó, szerény lányról van szó. Nem mondja ki ezeket az információkat, de ebben a

kifejezésben valamelyest mégis kifejeződni érződik ez. Továbbá, felveti azt a kérdést is, amiről már korábban is írtam, mégpedig, hogy mi a jobb, a forrásnyelvi szöveghez való hűség vagy a célnyelvi norma érvényesítése. Az biztos, hogy lexikai átváltási műveletet hajtott végre a fordító, mert szükségét érezte. Való igaz, a fordító stílusa is érződik a fordításon, de ez szinte elkerülhetetlen.

Ehhez a témakörhöz még egy ige, a „*to run*” célnyelvi megfelelői közül szeretnék párat felsorolni.

„...she **ran** across the field after it...” (Carroll 8,10)

„... hát kíváncsiságában utána **iramodott** a réten...” (Kosztolányi – Szobotka 9)

„And she **ran** with all speed **back** to the little door.” (Carroll 32)

„... **rohant vissza** a parányi ajtóhoz.” (Kosztolányi – Szobotka 33)

„suddenly a White Rabbit with pink eyes **ran** close by her” (Carroll 8)

„hirtelen **elsurrant** mellette egy piros szemű fehér Nyuszi”

(Kosztolányi – Szobotka 9)

Jól látható, hogy a forrásnyelvi „*to run*” igének a célnyelvi megfelelői nem egyeznek meg, mindhárom esetben más-más igével fordította azt a fordító. Ezt a korábban már említett elveken és fordítói stíluson kívül még az is indokolja, hogy **a magyar nyelv szinonimákban gazdag**. A „*futni*” igével ugyanis nagyon sok rokonértelmű szó van, amivel ha a fordító nem élne, a célnyelvi norma elve sérülne. A célnyelvi olvasó számára túlságosan monoton lenne, ha csupán egy megfelelőt olvasna azok közül. Ha a fordító egy szónak a rokonértelmű szavait használja, attól még nem sérül az ekvivalencia elve. Továbbá, ezeken a példákon a jelentésszűkítés is nagyon jól megfigyelhető. Az „*iramodik*” „*rohan*” és az „*elsurran*” igék jelentéstöbblettel is rendelkeznek. Azon felül, hogy egyik pontból a másikba történő gyors eljutást jelentik, a „*to run*” konkretizálásának eredményeként már más képet festenek le. A konkretizált ige az eddig említetteken túl még arra nyújt nagyon jó lehetőséget, hogy **az alanyra jellemző ismertetőjegyet megerősíti, jobban kifejezi, mint egy általános ige**. Ezt láthatjuk például a harmadik konkretizált igénél, a nyúlról.

A következő példák abban közösek, hogy mind a „*to say*” ragozott alakját és azoknak célnyelvi megfelelőit tartalmazzák. Ezeknél arra szeretnék rámutatni, hogy a magyar nyelvben a szinonimákkal milyen árnyalatokat lehet kifejezni. Mind az öt példa ugyanabból a könyvből származik, így talán még jobban érzékelhető, mennyire monoton lenne, ha a magyar szövegben is csak ugyanazt az igét olvashatnánk újra és újra.

„Why, I wouldn't **say** anything about it, even if I fell off the top of the house.”
(Carroll 10)

„Sőt, akkor sem fogok **megnyikkanni**, ha leesem az ötödik emeletről.”
(Kosztolányi – Szobotka 11)

„but it **said** nothing.”
(Carroll 34)
„de semmit se **szólt**.”
(Kosztolányi – Szobotka 35)

„and would only **say**...”
(Carroll 40)
„s csak ezt **hajtogatta**...”
(Kosztolányi – Szobotka 41)

„„What I was going to **say**,” said the Dodo in an offended tone.” (Corrall 44)
„Csak azt óhajtottam **megjegyezni** – folytatta a Struccmadár sértődötten.
(Kosztolányi – Szobotka 45)

„she could not think of anything to **say**.”
(Carroll 46)
„Minthogy nem tudta mit **feleljen**,...”
(Kosztolányi – Szobotka 49)

Mind az öt esetben más megfelelőt olvashatunk. Amíg az angol szövegben csak a „to say” ige ragozott alakja ismétlődik, addig a magyar fordításban a következőket olvashatjuk: „**megnyikkanni**”, „**szólt**”, „**hajtogatta**”, „**megjegyezni**”, „**feleljen**”. Az úgynevezett denotatív jelentésük megegyezik, vagyis mind a „to say” – mondani jelentéssel bírnak, de pragmatikai jelentésükben eltérnek. (Lőrincz 2007: 94-95.) A magyar fordításban a konkretizálást a „mondani” szinonimáival tudja úgy elérni a fordító, hogy azzal a célnyelvi olvasó igényeit is kielégíti. A célnyelvi megfelelők ekvivalensnek tekinthetők a használt szinonimák denotatív jelentése miatt, de a pragmatikai jelentésüknek köszönhetően jelentéstöbblettel rendelkeznek és így nyereséges lett a fordítás.

Simigné Fenyő Sarolta ezt a jelenséget így fogalmazta meg: „***Igék esetében a lexikai jelentés konkretizálása azt jelenti, hogy egy adott szemantikai mezőben centrális pozíciót elfoglaló igét a fordítók sokszor a periférián elhelyezkedő fordítási megfelelőkkel váltanak fel***” (Simigné 2006: 59.). Ezt különösen az idéző igék konkretizálása kapcsán tudjuk megfigyelni, különösen a mondást változtatatosan kifejező idéző igék esetében.

4.1.2 Konkretizálás az igekötők segítségével

A magyar nyelv nagyon gazdag igekötőkben és általuk árnyalatnyi különbségek kifejezésére is képes. A magyar olvasó számára ez szinte már természetes. Mivel az angol nyelvű szövegeket ez nem jellemzi – hiszen nincsenek igekötőik –, a fordító a célnyelvi norma elvét követve, a célnyelvi olvasó érdekében „köteles” ilyen jellegű átváltásokat véghez vinni. Az alábbi példa nagyon jól mutatja, milyen mértékben képes szűkíteni a fordító a jelentést, ha a konkretizáláson túl, még igekötő is tartozik az ígéhez.

„She *ate* a little bit.”

(Carroll 22)

„*Beleharapott* a süteménybe.”

(Kosztolányi – Szobotka 23)

4.1.3 A konkretizálás típusai az igék vonatkozásában

Az igék konkretizálása rendkívül sokrétű az angolról magyarra fordítás során. Az alábbi igék esetében történik kifejezetten konkretizálás:

- Idéző igék
- Létige
- A cselekvés kezdetét folytatását, befejezését kifejező igék

4.2 Generalizálás (jelentések bővítése)

A generalizálás a konkretizálással ellentétes művelet. A konkrét jelentésű igét egy általános jelentésű igével fordít a fordító, ami veszteségesnek tekinthető, ugyanis az általános jelentésű ige már nem tartalmazza teljes mértékben a forrásnyelvi jelentést. Az általánosításhoz olyan okok vezethetnek, mint például a valóság eltérő tagolása, a forrás- és cél nyelv eltérő lexikai készlete. Ilyen esetekben a fordítónak a célnyelvi norma jegyében a forrásnyelvi jelentéshez képest bővítenie kell az igét, főnevet. A generalizálás a magyarról angolra történő fordítást jellemzi.

„Az öreg Makróczy, a helyettes főügyész, már egy év óta önhatalmúlag *dirigálta* a várost.”

(Móricz 6)

„Old Makróczy, the Assistant Town Clerk, *had been running* the city as he pleased for the past ten years.”

(Adams 17)

„Rendesen késő este *vetődtem haza*.”

(Kosztolányi 24)

„It was usually late in the evening when I *got home*.”

(Molnár 25)

A jelentések centruma megegyezik mind a két példa esetében, vagyis mind a „*vetődtem haza*” – „*got home*” és a „*dirigálta*” – „*had been running*” pároknak ugyanaz az értelmük, azonban a célnyelvi megfelelő mégis veszített valamelyest a forráscélnyelvi értelemhez képest. A „*hazavetődni*” ige egyfajta lazaságot is kifejez. A „*dirigálta*” esetében is a célnyelvi megfelelő hiánya magyarázhatja a generalizálás szükségességét. Ebben az esetben is információvesztéssel kell számolnunk, hiszen a célnyelvi megfelelő már nem tartalmazza azt az arroganciát, fölényeskedést, amit a „*dirigálta*” kifejez. Fontos szempont, hogy a mű, amiből a példa származik sajátos lexikával rendelkezik, és a „*dirigálta*” ige jelentése végtére is arra utal, hogy irányította a várost és így a célnyelvi megfelelő ekvivalense a forrásnyelvinek. De az ekvivalencia és a veszteséges fordítás egyaránt lehet igaz egy fordításra.

Különösen nagy a veszteség, ha éppen olyan információs jegyek vesznek el, amiket a szerző egy karakterének a jellemzésére használt. A magyar nyelvben például az idéző igékkel ki lehet fejezni érzelmet, beszéd-sajátosságokat, az angol fordításba azonban ezeket nem lehet átültetni. Vagy ha mégis, akkor nem a célnyelvi norma jegyében, ugyanis az angol nyelvben szinte csak a „*said*”-et használják idézésre.

4.2.1 Generalizálás a szinonimák vonatkozásában

A szinonimák használata is többletinformációhoz juttathatja a fordítást, mert annak ellenére, hogy denotatív jelentésük azonos, pragmatikai jelentésükben eltérnek. Hogy ezeket mennyire tudja úgy átültetni a fordító, hogy minél kevesebb legyen veszteséges a fordítás, az a célnyelv lexikai készletétől és a fordító kompetenciájától függ. Az alábbi példamondatnál a konkrét jelentésű ige, s azon túl egy szinonima bővítését figyelhetjük meg.

„Egy egész ökröt *fal* minden ebédre.”

(Kosztolányi 37)

„He *eats* them whole, for lunch.”

(Molnár 36)

Nagyobb információ-tartalommal bír a „*fal*” az „*eats*” igehez képest, hiszen ez a gyors és mértéktelen evést jelenti, amire a célnyelvi szövegben nem utal semmi. S mivel ez a karaktert jellemzi a szerző, jelentős a veszteség. Az „*eszik*” és a „*fal*” szinonimái, mégsem tökéletes megfelelői egymásnak. Nem tehetünk egyenlőséget a két ige közé fokozatbeli különbségük

miatt.

4.2.2 Generalizálás az igekötők vonatkozásában

Az angol nyelvben nincsenek igekötők így az igekötős igék fordításakor generalizálni kénytelen a fordító. Ezt tökéletesen illusztrálja az első példa. A „*kiment*” és „*behozza*” igekötős igékből így lett „*went*” és „*bring*”, amik már általánosabb jelentésűek. A második példánál is hasonlóképpen történt a fordítás.

„*kiment* a konyhába, hogy *behozza* az urának a jó feketét” (Móricz 50, 51)

„and *went* into the kitchen to *bring* her husband a nice cup of coffee” (Adams 46)

„Egyikünk *elordítja* magát.” (Kosztolányi 33)

„One of us *shouts*.” (Molnár 32)

4.2.3 A generalizálás típusai igék esetében

A generalizálás esetében is az igék alábbi három típusa szerint vizsgálom meg az átváltási műveleteket:

- Idéző igék
- Létiige
- A cselekvés kezdetét folytatását, befejezését kifejező igék

4.3 Nyereség – veszteség – kompenzálás

A konkretizálás nyereséges, a generalizálás veszteséges fordításnak tekinthető a már tárgyalt okokból kifolyólag. Azonban amíg bizonyos részeknél veszteséges a fordítás, mert generalizálást kellett végrehajtani, addig más részeknél már nyereséges a konkretizálás miatt. Ha az egész fordítást nézzük és közel egyenlő arányban van a kettő, akkor a fordítás nem tekinthető veszteségesnek, sőt, megvalósul a dinamikus ekvivalencia, amely a célnyelvi norma jegyében, Nida elméleti megközelítése szerint a fordítás célja. A fordítás során a veszteségek minimalizálása végett gyakran alkalmazzák a fordítók a kompenzálást, ami szintén átváltási művelet. Ha az egyik szövegrészlet esetében sok, vagy éppen jelentős információ veszett el, akkor egy másik részletnél a fordító igyekszik azt visszaadni, még ha más információ beépítésével is.

5 Az igék konkretizálása és generalizálása

5.1 Az idéző igék

Klaudy Kinga *Az idéző mondategység igéiről* című cikkében Dömötör Adrienne *A magyar nyelv egyenes idézeteinek és idéző mondategységeinek kapcsolatáról* című cikkére hivatkozva vizsgálja meg az idéző igék fordítása során megfigyelt konkretizálási tendenciát. Felteszi a kérdést, egyáltalán mennyire jogos ezen igéknek a konkretizálása, a fordítói hagyomány elegendő indok-e. A kutatás során 1000 magyar és 1000 orosz idéző egységet vetett össze – öt-öt magyar és orosz író két-két munkája alapján – és számszerűsítette azokat. Kimutatta, a magyar nyelvre mennyire jellemző az idéző igék konkretizálása, azok változatos használata. A számszerű adatokból és arányokból vont le azt a következtetést, hogy a fordítói hagyomány indokolhatja a jelentésszűkítésre való hajlandóságot: „*A magyar prózafordítók által alkalmazott konkretizálás tehát, ha nem is kötelező, de az orosz és a magyar írói nyelvhasználat tradicionális különbségeivel mindenképpen indokolható átváltási művelet.*” (Klaudy 1986: 222.) Bár kutatásában a magyar és orosz irodalmi munkákat veti össze, azt mégis hasznosíthatom dolgozatomban. Számomra ez annyiban fontos eredmény, hogy az angolról magyarra fordítás során alkalmazott, szinte már fordítói normává vált, konkretizálás vizsgálatát megalapozza. Ugyanis az orosz nyelv indoeurópai nyelv, akárcsak az angol, s így a lexikai és grammatikai rendszere közel hasonló. Úgy gondolom, munkámba átültethetem ezen cikk számomra is releváns eredményeit.

Klaudy Kinga a *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* című könyvében az idéző igék konkretizálását – abban az esetben, ha a fordítás indoeurópai nyelvről (angol, német, orosz) magyarra történik – a tradícióval magyarázza és indokoltnak tartja. Ugyanis míg ezen indoeurópai nyelveknél a mondást jelentő igéket használják szinte minden esetben, addig a magyar nyelvben rendkívül változatos az igekészlet. Ha nem hajtának végre jelentésszűkítést a fordítók, az eredmény egy nagyon monoton irodalmi mű lenne. Vagy a célnyelvi olvasót szem előtt tartó célnyelvi norma sérülne, vagy a fordítói norma. Természetesen nem tekinthető kötelező átváltási műveletnek az idéző igék konkretizálása, hiszen nem grammatikai eltérés teszi azt szükségessé, de a „*stilisztikai tradíció*” mégis az erre való törekvést támogatja. (Klaudy II. 1997: 49.)

Az idéző igék fordítási sajátosságaira vonatkozóan kétféle felosztást is találtam. Egyiket az előbb hivatkozott 1986-os cikkben, Klaudy Kingától, a másikat az *Angol – magyar fordítástechnika* című könyvben, Klaudy Kingától és Simigné Fenyő Saroltától, 2000-ből. Az utóbbit választottam az elemzéshez útmutatóul, mert az a frissebb felbontás – igaz, a legtöbb kategória meg is egyezik.

Az általuk ismertetett altípusai az idéző igéknek a következők: (Klaudy-Simigné 2000: 31-32.)

- Mondást jelentő igék, változatosan (közbeszól, kezdte, megszólal)
- A beszéd jellegére (hangszín, beszédtempó) is utaló, mondást jelentő igék, amelyek az ige szemantikai mezőjének szélén helyezkednek el (hadarta)
- Lelkiállapotot, érzelmet kifejező igék (hüledezett, meglepődött)
- A kísérmozdulatot kifejező igék (legyintett, bólintott)
- Hely-és testhelyzetváltozást kifejező igék (belépett, állt fel)

5.1.1 Mondást jelentő igék változatosan

Az alábbi példákon jól látható, hogy a vártak szerint történt a fordítás. Ha megfigyeljük, az angol „said” igének mind a négy esetben más a magyar megfelelője: „jelentette ki”, „válaszolt”, „szólt”, „tette hozzá”.

„„Not a dime,” he **said** virtuously.” (Meyer 21)

„Egy árva fillért sem! – **jelentette ki** Edward erősen.” (Rakovszky 31)

„„Well, perhaps not,” **said** Alice in a soothing tone” (Carroll 36)

„Semmi esetre sem – **válaszolt** Alice csillapítón. (Kosztolányi – Szobotka 37)

„Ez volt az első kérése – **szólt** csöndesen Pista.” (Móricz 73)

„This is the first time he's ever asked for anything,” **said** Pista quietly.”

(Adams 61)

„A Feriről beszélgetett – **tette hozzá** a vici.” (Kosztolányi 65)

„„He talked about Feri,” **said** the concierge.” (Molnár 64)

Ha a fordítási irány szerint is megnézzük a példákat, láthatjuk, hogy valóban a várt műveleteket hajtották végre a fordítók. Az első két esetben konkretizálás történt. Az egyszerűbb „mondta” helyett a konkrétabb, és nyereségesebb megfelelőket használták, „jelentette ki”, „válaszolt”. Bár a „válaszolt” semleges ige, mégis implicit hordozza azt a jelentést, hogy egy kérdésre reagált a szereplő. A korábban már tárgyalt tartalmi jegyekre utalva, a „válaszolt” a „said”-del szemben nagyobb információs értékkel bír. Például az utóbbi nem utal arra, hogy egy

kérdésre adott válaszára van szó, vagy hogy kapcsolódik egy korábbi szituációhoz. Persze maga a mondat hordoz, hordozhat ilyen információkat, de a magyar megfelelő konkretizálása során gazdagabb mondatot kaptunk.

Ennek éppen ellenkező esete a negyedik példa, ahol az információban gazdagabb „*tette hozzá*” igét az átváltás során egy szegényebb „*said*”-re fordította Molnár. Ebben a mondatban a generalizálás során veszteséges lett a fordítás. A generalizálásra egy kevésbé veszteség példa a harmadik mondat, ahol a célnyelvi megfelelővel körülbelül hasonló értékű igét bővített a fordító.

5.1.2 *A beszéd jellegére is utaló, mondást jelentő igék*

Az itt látható átváltások látványosabbak az előzőekhez képest. A fordító nagyobb szabadsággal fordít, hiszen nem a szemantikai mezőhöz tartozóan választ célnyelvi megfelelőt, sokkal inkább az adott szituációhoz. A forrásnyelvi szövegrész tartalmi jegyeit veszi alapul a fordítás során. Így tudja érvényesíteni a célnyelvi normát és az ekvivalencia elvét. A célnyelvi olvasó számára is közelebbi egy fordítás, különösen szépirodalmi szöveg esetében, ha az a célnyelvi lexikai és grammatikai szabályok és a fordítói norma figyelembevételével készül el.

„„Do you want to open your present now or later?” she *asked* eagerly” (Meyer 8)

„Most akarod megnézni az ajándékodat vagy majd később? – *nyaggatott*”

(Rakovszky 15)

„„I wish I hadn't cried so much!” *said* Alice.”

(Carroll 32)

„Bárcsak ne sírtam volna annyit – *sóhajtott* Alice.” (Kosztolányi – Szobotka 35)

„A Feri? – *hördült fel* Wilcsek.”

(Kosztolányi 61)

„„Feri?” *cried out* Wilcsek in consternation.”

(Molnár 60)

„El van zárva – *hadarta* Károly.”

(Kosztolányi 73)

„„It is locked away,” *said* Károly very rapidly.”

(Molnár 72)

Eddig arról volt szó, hogy szinte csak a „*said*” idéző igét használják az angolban. Ez azonban nem azt jelenti, hogy csupán ezzel az igével idéznek. Mint láthatjuk, az „*asked*” idéző ige is előfordul az angol forrásnyelvi szövegekben, akárcsak a „*told*”. Viszont nem egyforma gyakorisággal. A magyarra fordítás során azért még mindig érvényes az a megállapítás, hogy a

konkretizálás a jellemző. Az „*asked*”-ből így lett „*nyaggatott*”, a „*said*”-ből pedig „*sóhajtott*”. Mind a két esetben szűkebb jelentéstartalomról beszélhetünk. A szempontok ugyanazok, mint amiket az előző csoportnál tárgyaltam, így arra nem térek ki, csupán megjegyzem, hogy hasonló elven történt meg a konkretizálás és a célnyelvi megfelelők is hasonló módon lettek információban gazdagabbak.

Viszont más is megfigyelhető ezeknél a példáknál, szintén a tartalmi jegyekkel kapcsolatban. A konkrétabb igék, mint a „*nyaggatott*”, a „*sóhajtott*”, a „*hördült fel*” és a „*hadarta*” leíró jelleggel is bírnak. Az a plusz tartalmi jegy, amivel rendelkeznek, színesebbé teszi az olvasmányt, mert a szereplőről vagy annak viselkedéséről hordoznak plusz információt. Így amint kénytelen a fordító generalizálni az angol célnyelvi norma miatt, ezeket a plusz információkat elveszíti, mint ahogyan azt láthatjuk is a harmadik és a negyedik példák esetében.

5.1.3 *Lelkiállapotot, érzelmet kifejező igék*

Az itt felsorolt példák esetében is hasonló a helyzet. Az első kettő esetében konkretizált a fordító, szűkítette az igék jelentését, míg az utóbbi kettőben általánosította azokat.

„Just a dream, I *bold* myself.” (Meyer 6)

„Csak álom volt, *nyugtatgattam* magam.” (Rakovszky 12)

„„Found what?” *said* the Duck.” (Corrall 42)

„Mit talált? – *kíváncsiskodott* a kacska.” (Kosztolányi – Szobotka 43)

„Hát nem tetszik tudni? – *álmélkodott* a takarítónő.” (Kosztolányi 61)

„„Haven't you heard then?” she *asked*, amazed.” (Molnár 60)

„Gyalázatos – *veszekedett* vele az ágyban.” (Kosztolányi 57)

„„It's disgraceful,” he *said*, quarreling with him.” (Molnár 56)

Viszont ha alaposabban megvizsgáljuk az utóbbi kettőt, azt láthatjuk, hogy a fordító próbált minél több információt megőrizni az eredetiből, így módhatározóval egészítette ki a mondatot. A harmadik fordításnál például Molnár még hozzáfűzte, hogy a szereplő hogyan, milyen lelki állapotban tette fel a kérdést, „*amazed*”. Ez végül is már majdhogynem a jelentések felbontása témakörhöz tartozik. A lényeg viszont nem változik, továbbra is általánosításról van szó ebben az esetben.

Bizonyos esetekben nehéz lehet eldönteni, hogy melyik átváltási műveletről is van szó. El lehet-e határolni egymástól a konkretizálást a jelentések összevonásától, vagy a generalizálást a jelentések felbontásától? Úgy vélem, különálló műveletek, így ebből a szempontból igen, el lehet határolni ezeket egymástól, viszont a nyelv és a fordítás annyira komplex, hogy sokszor különböző átváltási műveletek kapcsolódnak össze egy szövegrészlet fordítása során is. Ha mondjuk a harmadik példát vesszük, generalizálásról van szó, mivel a jelentés általánosabb lett – az „*álmélkodott*” igéből „*asked*” lett –, viszont ezzel egyszerre jelentésfelbontást is végzett a fordító, mivel módhatározót tett az ige után, a kisebb információ-veszteség céljából. Nem lehet minden esetben, mint a második példánál, olyan egyszerűen eldönteni, melyik átváltási műveletet alkalmaztak.

5.1.4 A kísérőmozdulatot kifejező ige

Az alábbi példák esetében a konkretizálás akként megy végbe, hogy az idéző igéket mozdulatot kifejező igékkel fordítják. Nem módhatározó vagy egyéb információ alapján teszi azt a fordító, hanem saját belátása szerint, szubjektív ítélete segítségével, természetesen igyekszik a szövegkörnyezethez illőt találni. Így nagyon jó választásnak tartom például a második fordítás esetében a „*kínálgatta*” megfelelőt. A szituáció szinte nem is ad nagy választási lehetőséget, mivel a „*Have some wine*” meg is adja a megoldást. Ha nem ilyen könnyű a fordító helyzete, saját belátása szerint dönt. A negyedik példánál alkalmazott „*dörzsölgette szemét*” nagyon találónak tartom. De lehetett volna akár „*ásítózott*” is a célnyelvi megfelelő. A fordító döntésén múlik. Annyi azonban bizonyos, hogy a konkretizálásnak és generalizálásnak a jellemző iránya ezeknél az eseteknél is ugyanaz, mint a többi típusnál.

„Technically,” she *said*, keeping her tone light.” (Meyer 9)

„Ha úgy vesszük! – *legyintett* Alice erőltetett könnyedséggel.” (Rakovszky 16)

„Have some wine,” the March Hare *said* in an encouraging tone.” (Carroll 114)

„Igyál egy kis bort – *kínálgatta* őt nyájasan Április Bolondja.”

(Kosztolányi – Szobotka 115)

„Oh, I’ve had such a curious dream!” *said* Alice.

(Carroll 218)

„Jaj, de furcsát álmodtam – *dörzsölgette* szemét Alice.”

(Kosztolányi – Szobotka 219)

„Then the words don't fit you,” *said* the King looking round the court with a smile.” (Carroll 216)

„Akkor – *mutatott* a Király a Szív Felsőre – nem a Királynőbe, hanem belém köt ő. – Ezzel széles mosollyal nézett körül” (Kosztolányi – Szobotka 217)

5.1.5 *Hely-és testhelyzetváltozást kifejező igék*

Az általam választott irodalmi munkákból ehhez a típushoz volt a legnehezebb példát gyűjtenem. Feltehetőleg fordítótól is függ, az idéző igék konkretizálása során melyiket alkalmazza gyakrabban, ha lehetősége van szabadabban választani. Az első példánál konkretizálást, a másodikonál pedig generalizálást láthatunk. A másodikonál viszont jelentésfelbontást is. A fordító itt is igyekezett minél több információt megőrizni. Az első példamondat esetében egyébként semmi sem utal arra, hogy felugrott volna a szereplő.

„The Dormouse is asleep again,” *said* the Hatter and he poured a little hot tea upon its nose.” (Carroll 120)

„A Mormota megint elaludt – *ugrott föl* a Kalapos, s egy kis forró teát loccsintott az orrára.” (Kosztolányi – Szobotka 121)

„No, hogy aludtál – *ültette le*, valósággal lenyomta a nagy fotőjbe.” (Móricz 57)

„Well, how did you sleep?” *asked* the Mayor, seating him, in fact pressing him into an armchair.” (Adams 51)

5.2 **A létige**

Az angol létige múlt idejű alakja, „*was/were*” gyakran konkretizálódik a magyar fordításban olyan formában, hogy az a szövegkörnyezetnek megfelelő igévé lesz. Az alábbi mondatoknál például a „*találtam*” és a „*nyílt*” igére fordították a létigét. A mondatok értelme ezzel nem változott, csupán konkrétabb lett. Ezt az átváltást az indokolja, hogy a magyar nyelvre nem jellemző a létige ilyen jellegű használata, így a célnyelvi normának megfelelő fordításban a magyar nyelv sajátosságait figyelembe véve konkretizálja azt.

„The only creases *were* the ones on my forehead...” (Meyer 6)

„Egyelőre még csak a homlokomon *találtam* párat.” (Rakovszky 13)

„... before her **was** another long passage” (Carroll 14)

„Előtte hosszú folyosó **nyílt**” (Kosztolányi – Szobotka 15)

A generalizálás esetében annyiban másképp történik ez az átváltás, hogy a konkrét igét fordítják létigére. Az alábbiak esetében így lett a „*maradtam*” és az „*esett*” igékből a létige múlt idejű alakja. A forrás- és a célnyelvi mondatok ekvivalensek, ugyanazt értjük mindkettő esetében. A kettő közti különbség egyedül az eltérő lexikai és grammatikai szabályokban van. A magyar nyelv igével fejezi ki azt, amit az angol létigével. A célnyelvi norma érvényesül itt is. A célnyelvi rendszerek és szabályok figyelembe vételével születtek meg ezek a fordítások.

„Én természetesen továbbra is a bohóca **maradtam**.” (Kosztolányi 25)

„Naturally, I **was** still his clown.” (Molnár 24)

„A kávé nagyon jól **esett**” (Móricz 51)

„The coffee **was** very good” (Adams 46)

5.3 A cselekvés kezdetét folytatását, befejezését kifejező igék

A magyar és az angol nyelv eltérően fejezi ki az ilyen jellegű igéket. Az angol szövegekben egy segédigeként funkcionáló ige – ami a cselekvés fázisára utal, vagyis a kezdésre, a folytatásra vagy a befejezésre – valamint egy főnévi igenév formájában megjelenő főige alkotja meg a kifejezést. A magyar szövegekben ezt vagy összevonással vagy konkretizálással fordítják. Az általam felhasznált irodalmi munkákban inkább az összevonás volt a jellemzőbb, vagyis az az átváltási művelet, amely során a főige jelentése érvényesül a fordításban s a fázisra utaló segédige azon belül jelenik meg, mint az alábbi példánál is látható.

„And here Alice **began to get rather sleepy**” (Carroll 14)

„Alice ebben a pillanatban hirtelen **elálmosodott**” (Kosztolányi – Szobotka 15)

Viszont a következő példamondat esetében már azt láthatjuk, hogy a kezdést kifejező „*began*” segédigét konkretizálta a fordító és azon van a hangsúly, hogy elkezdte a sírást.

„... she sat down and **began to cry** again.” (Carroll 26)

„Leült hát a földre, és **sírva fakadt**.” (Kosztolányi – Szobotka 27)

6 Összegzés

Dolgozatom a nyelvészeti fordítástudomány tárgykörébe tartozik, amelyben az átváltási műveleteket vizsgáltam meg, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból. Az átváltási műveletek témakörét azonban leszűkítettem a lexikai átváltási műveletekre, s azon belül is annak két típusára, a konkretizálásra és a generalizálásra. Ez a két művelet ellentétes irányú, mivel a konkretizálás során az általános jelentésű lexikai kódegységet – legyen az ige vagy főnév – konkrétabb jelentésűre lehet cserélni a fordításban, a generalizálás során pedig éppen ellentétes irányban történhet a fordítás, a specifikus jelentésű kódegységet egy általánosabb jelentésűre fordíthatjuk.

Munkám elméleti háttere az ekvivalencia fogalma köré épült fel, ugyanis mivel a fordítás feltételének vagy velejárójának tartjuk, a fordítás egyik fő kategóriája. A fordításokat – jobb esetben – a forrás- és célnyelvi szöveg közti egyenértékűség és az arra való törekvés jellemzi. Éppen ezért fontosnak tartottam, hogy kitérjek az ekvivalenciáról alkotott elméletek ismertetésére nagy vonalakban. Mindazonáltal, Nida elméleti megközelítése, a dinamikus ekvivalenciáról alkotott elképzelése meghatározó volt számomra, s a dolgozatom gyakorlati részében ez meg is mutatkozik. A felsorolt példák elemzésével azt igyekeztem igazolni, hogy milyen nagy szükség van az általam vizsgált átváltási műveletekre, és milyen nagy mértékben segítik az ekvivalencia megvalósulását a forrás- és célnyelv közti lexikai eltérések ellenére is.

Az igeek konkretizálását és generalizálását megvizsgáltam a szinonimák, az igekötők, a létige, az idéző ige és az olyan igeek kapcsán, amelyek a cselekvés kezdetére, folytatására vagy befejezésére utalnak. A dolgozatban bemutatott példák alapján az alábbi következtetéseket fogalmazom meg. Először is, az igeek konkretizálása az angolról magyarra fordítást jellemzi, amit különösen az idéző igeek fordításánál figyelhetünk meg. Amíg az angol irodalmi szövegekben a párbeszédeknek a szerzők szinte mindig a „said” igét használják idézésre – mint az indoeurópai nyelvek általában –, addig a magyar irodalmi szövegekben az idéző igeek változatosan jelennek meg. Ez a magyar olvasó igényeit is meghatározza, s a fordítók éppen ezért konkretizálják az igeeket.

Másodszor, az igeek generalizálása a magyarról angolra fordítást jellemző művelet. Ezt abból az elméleti megfontolásból kiindulva, hogy a generalizálás és a konkretizálás egymással ellentétes műveletek, feltételeztem is, de a példák elemzése is ezt mutatta. Ennek hátterében az áll, hogy a magyar nyelv gazdag igekészlettel rendelkezik és ezek némelyike olyan konkrét, specifikus jelentéssel bír, amely az angol nyelvi megfelelőkre nem jellemző.

Harmadszor, a konkretizálást nyereséges, a generalizálást veszteséges fordításnak tekinthetjük. Azáltal, hogy konkrétabb jelentésű igeeket használunk a fordításban, jellemezhetjük a szereplők mozgását, beszédmódját, lelkiállapotát. Ezzel plusz információt építünk be a fordításba.

A generalizálás során éppen az ilyen jellegű információk vesznek el. Egy olyan mű esetében, ahol éppen ilyen eszközökkel ábrázolja a szerző az egyik karakter jellemét, még nagyobb veszteséget jelent a generalizálás. A fordító feladata, hogy ahol lehetséges, az elszenvedett veszteségeket máshol nyereséggel egyenlítse ki. Fontos azonban az egyensúlyt megtartania, mivel a fordítónak nem íróként, hanem közvetítőként kell közreműködnie.

Az átváltási műveletek használatával a fordító képes az eredeti műnek a dinamikus ekvivalensét létrehozni, vagyis egy olyan fordítást, ami a célnyelvi normát követi, a célnyelvi lexikai és grammatikai sajátosságokat és a célnyelvi olvasó igényeit figyelembe veszi.

Bibliográfia

- Klaudy Kinga: Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe. Budapest, Scholastica, 1997.
 - Klaudy Kinga: Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába, Angol/német/országi fordítástechnikai példatárral. Budapest, Scholastica, 1997.
 - Simigné Fenyő Sarolta: A fordítás mint közvetítés. Miskolc, STÚDIUM, 2006.
 - Simigné Fenyő Sarolta: Bevezetés az alkalmazott nyelvészetbe. Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2003.
 - Klaudy Kinga – Simigné Fenyő Sarolta: Angol – magyar fordítástechnika. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.
 - J. C. Catford, 1965, Ekvivalencia, formális megfelelés és jelentés. In.: *A fordítás tudománya, Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Bart István – Klaudy Kinga (szerk.), Budapest, Tankönyvkiadó, 159–183. oldal
 - Klaudy Kinga: Az idéző mondat egység ígéről. In.: *Magyar Nyelvőr*, 1986. évi 2. szám, 214–222. oldal.
 - Simigné Fenyő Sarolta, 2010, Az egyirányú ekvivalencia a kulturális közvetítés szolgálatában. In.: *Translatologia Pannonica*, 81–87. oldal.
- Online megtekinthető a Pécsi Tudományegyetem Fordítástudományi Kutató Központ honlapján, <http://translator.btk.pte.hu/hu/translatologia-pannonica>
- Lőrincz Julianna, 2007, Azonosságok és különbségek a lexikológiai jelentések körében. In.: *Tanulmányok a magyar nyelvről* (szerk.: Zimányi Árpád), 93–100. oldal.
 - Lőrincz Julianna: Azonosság és másság. A műfordítás-elmélet néhány terminológiai kérdése. In.: *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, Miskolc, II. évfolyam, 1.szám, 2007, 21–28. oldal

Szépirodalmi források:

- Stephenie Meyer: New Moon. Atom, London, 2009.
- Stephenie Meyer: New Moon – Újhold (ford. Rakovszky Zsuzsa). Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2009.
- Lewis Carroll: Alice's Adventures in Wonderland – Alice Csodaországban (ford. Kosztolányi Dezső, eredetivel egybevetette Szobotka Tibor). Noran Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Kosztolányi Dezső: A gipszangyal – The Plaster Angel (ford. Molnár Erzsébet). Noran Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- Móricz Zsigmond: Rokonok. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- Zsigmond Móricz: Relations (ford. Bernard Adams). Corvina, Budapest, 1997.